AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

STOWARZYSZENIE EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU
Roczniki Naukowe ● tom XVII ● zeszyt 2

Monika Szafrańska

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

POZIOM WIEDZY FINANSOWEJ WŁAŚCICIELI DROBNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH W MAŁOPOLSCE

LEVEL OF FINANCIAL KNOWLEDGE AMONG OWNERS OF SMALL AGRICULTURAL HOLDINGS IN THE MAŁOPOLSKIE PROVINCE

Słowa kluczowe: drobne gospodarstwa rolne, wiedza finansowa
Key words: small farms, financial literacy

Abstrakt. Celem pracy było określenie poziomu wiedzy finansowej właścicieli drobnych gospodarstw rolnych jako uczestników sytemu finansowego. Wykorzystano źródła pierwotne (kwestionariusz wywiadu, 300 respondentów) i wtórne. Ocenie poddano trzy domeny, które składają się na ogólny poziom wiedzy finansowej: elementarną wiedzę z zakresu finansów, zachowania finansowe oraz postawy i preferencje. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, prawie 30% osób charakteryzowało się wysokim poziomem świadomości finansowej, prawie 35% respondentów średnim, a 40% badanych miało niski poziom wiedzy finansowej. W grupie badanych rolników obszarem, który wymaga pilnych działań edukacyjnych, jest moduł dotyczący podstawowej wiedzy finansowej.

Wstęp

System finansowy obszarów wiejskich tworzą instytucje finansowe, instrumenty finansowe, rynki finansowe, a także zasady i praktyki stosowane w działalności finansowej, umożliwiające podmiotom z obszarów wiejskich nawiązywanie stosunków finansowych [Kata 2013]. Sprawność i efektywność wiejskiego systemu finansowego jest jedną z determinant rozwoju terenów wiejskich. Współcześnie system ten powinien zapewnić rolnikom i innym mieszkańcom wsi:
– dostęp do kredytów,
– bezpieczne i wygodne możliwości oszczędzania,
– efektywne systemy dokonywania płatności i rozliczeń,
– dostęp do powszechnego ubezpieczenia i ubezpieczenia od ryzyka w produkcji, zmienności cen i niepewności zbytu [Orozco 2003].

Aby podejmować racjonalne decyzje na rynku finansowym i właściwie korzystać z instrumentów finansowych, konsumentom potrzebna jest rzetelna wiedza z zakresu finansów. Wyniki wielu badań wskazują, że społeczeństwo polskie cechuje się niskim poziomem wiedzy finansowej [*Stan wiedzy*… 2009, Świecka 2009]. Efektywnym sposobem na poprawę świadomości finansowej obywateli są wszystkie działania w ramach edukacji finansowej. Aby prowadzone działania były skuteczne, podmioty odpowiedzialne za planowanie i projektowanie programów edukacyjnych muszą dysponować odpowiednią wiedzą na temat potrzeb poszczególnych grup beneficjentów w tym zakresie.

Celem pracy było określenie poziomu wiedzy finansowej właścicieli drobnych gospodarstw rolnych, jako uczestników sytemu finansowego. Pozyskane informacje mogą być wykorzystane w przygotowaniu odpowiednich materiałów edukacyjnych, programów szkoleniowych i warsztatów z zakresu mechanizmów funkcjonowania rynków finansowych i instrumentów finansowych dedykowanych dla tej grupy klientów.

Materiał i metodyka badań

Głównym źródłem danych do analizy i wnioskowania były informacje pierwotne pochodzące z badań własnych. Podstawowym narzędziem badawczym był kwestionariusz przeznaczony do prowadzenia wywiadu bezpośredniego z rolnikiem. W kwestionariuszu uwzględniono „Zestaw

dobrych praktyk w zakresie tworzenia kwestionariuszy służących do badania poziomu wiedzy finansowej w społeczeństwie", zaproponowany przez OECD [Atkinson, Messy 2012]. Według tej metodologii wiedza finansowa (ang. *financial literacy, financial knowledge*) obejmuje trzy poziomy kompetencji finansowych: elementarną wiedzę z zakresu finansów, zachowania finansowe oraz postawy i preferencje. Pytania oraz sposób określenia poziomu wiedzy finansowej zostały tak skonstruowane, aby wyniki pomiędzy różnymi grupami konsumentów w różnych krajach można było porównywać. Opracowany przez OECD kwestionariusz wywiadu obejmuje kilkanaście pytań. Zdaniem autorów metody była to wystarczająca liczba pytań, aby dokonać ogólnej oceny wiedzy finansowej jednostki oraz ocenić zdolność do stosowania tej wiedzy w praktyce. W celu obliczenia wskaźnika dla każdego obszaru wiedzy finansowej sumuje się poprawne odpowiedzi respondentów i oblicza odsetek osób charakteryzujących się wysokim poziomem wiedzy finansowej. Wysoki wynik wskazuje, że jednostka ma wysoki poziom wiedzy finansowej, ale niekoniecznie jest ekspertem w dziedzinie finansów [Atkinson, Messy 2012].

Badania przeprowadzono na terenie województwa małopolskiego. W badaniach uczestniczyły osoby, które podejmują decyzje związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego (decydują, co produkować, jak i gdzie sprzedawać). Badaniami objęto 300 drobnych gospodarstw rolnych. Założono, że drobne gospodarstwo rolne (DGR) to gospodarstwo o powierzchni do 5 ha. Ze względu na liczbę przeprowadzonych wywiadów, uzyskane wyniki badań nie mogą być uznane za reprezentatywne dla całego kraju, a są jedynie wstępnym rozpoznaniem prezentowanych zagadnień. Wśród osób, które uczestniczyły w badaniu prawie 70% stanowili mężczyźni, a niespełna 30% kobiety. Młodzi rolnicy stanowili prawie 1/3 wszystkich badanych. Najliczniejsza grupa respondentów miała wykształcenie średnie (47%). Co dziesiąty rolnik legitymował się wykształceniem wyższym. Miesięczny dochód netto w przeliczeniu na osobę w rodzinie rolnika w przypadku prawie 40% respondentów nie przekraczał 500 zł. Nieco ponad 1/3 rodzin to rodziny, w których dochód nie przekraczał 1000 zł. Większość badanych określiła swoją sytuację materialną jako przeciętną, a 1/4 jako złą. Wyniki przeprowadzonej analizy przedstawiono w formie opisowej i tabelarycznej.

Wyniki badań

Jednym z elementów, który wpływa na wysoki poziom świadomości finansowej konsumenta na rynku finansowym jest podstawowa wiedza z zakresu finansów. Jak wynika z przeprowadzonych badań, wskaźnik oceniający poziom elementarnej wiedzy finansowej właścicieli drobnych gospodarstw rolnych wyniósł 43% (jest to procentowy udział respondentów, którzy odpowiedzieli poprawnie na wszystkie pytania). W porównaniu z rezultatami badań uzyskanymi przez OECD otrzymano wynik niższy o 6 p.p. Uzyskane wyniki są jednak zbieżne z rezultatami innych autorów, wskazujących, że mieszkańcy obszarów wiejskich charakteryzują się przeciętnie niższym poziomem wiedzy finansowej [Deirdre 2007, *Stan wiedzy*.... 2009]. W tabeli 1 przedstawiono poziom wskaźnika dla poszczególnych pytań w obszarze elementarnej wiedzy finansowej.

Analizując wyniki uzyskane dla kolejnych pytań w tej domenie, można zauważyć, że w większości przypadków otrzymane wartości są niższe w porównaniu z wynikami uzyskanymi przez OECD. Największa różnica występuje w przypadku umiejętności kalkulacji kwoty zadłużenia i odsetek (27%). Brak tej umiejętności może powodować podjęcie nieodpowiedniej decyzji finansowej, a w konsekwencji może zwiększyć ryzyko wpadnięcia w tzw. spiralę zadłużenia. Dlatego pozytywnie należy ocenić pomysł kampanii realizowanej wspólnie przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny (BFG), Komisję Nadzoru Finansowego (KNF), Ministerstwo Finansów (MF) i Ministerstwo Sprawiedliwości (MS), Narodowy Bank Polski (NBP), policję i Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK) pod nazwą „Nie daj się nabrać. Sprawdź zanim podpiszesz". Celem kampanii jest zwrócenie uwagi społeczeństwa na ryzyko związane z zawieraniem umów finansowych. W omawianej akcji społecznej są prezentowane 4 zasady bezpiecznych pożyczek. Zasada druga dotyczy właśnie umiejętności kalkulacji kwoty zadłużenia z tytułu zaciągniętego kredytu lub pożyczki.

Następnym komponentem świadomości finansowej są zachowania finansowe. W przypadku tego obszaru wartość wskaźnika dla badanej grupy to 51%. W porównaniu z ogólnym indeksem

Tabela 1. Elementarna wiedza finansowa [procentowy udział poprawnych odpowiedzi respondentów]
Table 1. Basic financial knowledge [the percentage of correct responses of respondents]

Elementarna wiedza finansowa/*Basic financial knowledge*	Polska (badania OECD)/*Poland (OECD research)*	Właściciele drobnych gospodarstw rolnych (badania własne)/*Owners of small farms (own research)*
	udział poprawnych odpowiedzi/*percentage of correct responses [%]*	
Dzielenie/*Division*	91	83
Odsetki płacone od pożyczek/ *Interest paid on loan*	85	86
Kalkulacja kwoty zadłużenia i odsetek/*Calculation of the amount of debt and interest*	60	33
Odsetki złożone/*Compound interest*	27	17
Ryzyko finansowe/*Financial risk*	48	51
Definicja inflacji/*Definition of inflation*	80	76

Źródło: [Atkinson, Messy 2012] oraz badania własne, n =300
Source: [Atkinson, Messy 2012] and own research, n=300

dla Polski uzyskany wynik jest wyższy. Wynika to z faktu, że w przypadku poszczególnych, analizowanych zachowań finansowych respondenci zazwyczaj osiągnęli wyższy indeks. Wartości wskaźnika dla poszczególnych pytań w omawianym obszarze przedstawiono w tabeli 2.

Osoba charakteryzująca się wysokim poziomem świadomości finansowej powinna kontrolować swoje wydatki, nie wydawać więcej pieniędzy niż zarabia. Jak wynika z przeprowadzonych badań, prawie 3/4 badanych respondentów cechuje się taką postawą. Pozostałe 27% osób twierdziło, że czasami nabywa różne dobra na rynku, nie zastanawiając się, czy stać ich na to, czy nie. Ważnym elementem zachowań finansowych jest umiejętność regulowania zobowiązań na czas. W przeciwnej sytuacji konsumenci zaciągają krótkoterminowe wysoko oprocentowane pożyczki lub płacą odsetki od nieuregulowanych w terminie zobowiązań. Większość respondentów wskazała odpowiedź, że reguluje rachunki w terminie (65%). Jednakże procentowy udział osób charakteryzujących się taką postawą w grupie drobnych rolników był niższy od ogólnego wskaźnika dla Polski. Przyczynami takiej postawy mogły być: brak pieniędzy, gorszy, w porównaniu z miastami dostęp do infrastruktury finansowej lub po prostu tendencja do nieregulowania zobowiązań na czas. Bez względu na przyczynę, osoby te powinny być zachęcane i wspierane poprzez działania edukacyjne do poprawy swoich zachowań.

Prawidłowym zachowaniem finansowym jednostki jest umiejętność planowania budżetu domowego, kontroli przychodów i wydatków oraz brak potrzeby finansowania podstawowych potrzeb (żywność, media) ze środków pieniężnych pochodzących z kredytów i pożyczek.

Tabela 2. Zachowania finansowe
Table 2. Financial behaviours

Zachowania finansowe/ *Financial behaviours*	Polska (badania OECD)/*Poland (OECD research)*	Właściciele drobnych gospodarstw rolnych (badania własne)/*Owners of small farms (own research)*
	udział poprawnych odpowiedzi/*percentage of correct responses [%]*	
Rozważne zakupy/*Carefully considers purchases*	70	73
Płacenie rachunków na czas/*Paying bills on time*	78	65
Oszczędzanie/*Saving*	51	59
Pożyczanie na żywność i media/*Borrowing for food and utilities*	21	11

Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

W przeprowadzonych badaniach zapytano respondentów, czy byli zmuszeni skorzystać z kredytów, żeby „związać koniec z końcem". Jak wynika z danych w tabeli 2, zdecydowana większość osób (prawie 90%) nie miała problemów z płynnością i nie była zmuszona pożyczać pieniędzy na zakup podstawowych potrzeb. Otrzymane wyniki są wyższe od rezultatów otrzymanych przez innych autorów [*Stan wiedzy*... 2009]. Wynika to z faktu, że badania były przeprowadzane w drobnych gospodarstwach rolnych. Zdecydowana większość tych gospodarstw to jednostki, które produkują wyłącznie lub głównie na samozaopatrzenie. Gospodarstwo takie jest źródłem żywności dla rolnika i jego rodziny, stąd być może rodziny te nie były zmuszone pożyczać pieniędzy na zakup żywności.

Kolejny aspekt, który został zbadany, to gotowość do oszczędzania. Zachowania oszczędnościowe są uważane za jeden z najważniejszych elementów świadomości finansowej konsumenta. Przede wszystkim dlatego, że oszczędzanie umożliwia budowanie „finansowej poduszki bezpieczeństwa" i zmniejszenie uzależnienia się gospodarstw domowych od kredytu. Jak wynika z przeprowadzonych badań, prawie 60% respondentów zaznaczyło, że w ciągu ostatniego roku udało im się zaoszczędzić chociaż niewielką kwotę (oszczędzanie w krótkim okresie). W zdecydowanej większości przypadków była to aktywność nieregularna. Uzyskany wynik był wysoki jak na polskie warunki. W tym miejscu należy przypomnieć, że badania wykonano w Małopolsce, której mieszkańcy, w porównaniu z innymi województwami, cechują się wyższą skłonnością do oszczędzania [*Rola edukacji*… 2014].

Analizie poddano również tendencję respondentów do oszczędzania w długim horyzoncie czasowym (powyżej 1 roku). Jak wynika z przeprowadzonych badań, tylko co trzecia osoba w omawianej zbiorowości posiadała zabezpieczenie na przyszłość. Porównując uzyskane wyniki z danymi pochodzącymi z raportu OECD, można zauważyć znaczną różnicę na niekorzyść badanej grypy. Z kolei otrzymane wyniki były zbieżne z rezultatami innych badań, które zostały przeprowadzone w polskich warunkach. Z badań tych wynika, że Polacy rzadko oszczędzają w długim horyzoncie czasowym [www.zbp.pl, Szafrańska 2014].

Ważnym elementem wiedzy finansowej jednostki są postawy i preferencje. W badaniach zwrócono uwagę na postawy właścicieli drobnych gospodarstw rolnych w zakresie wydawania pieniędzy, oszczędzania i życia na kredyt. Jak wynika z przeprowadzonych badań około 40% respondentów zaznaczyło odpowiedź, że woli oszczędzać niż żyć na kredyt, a kolejne 32%, że woli oszczędzać niż wydawać. Z punktu widzenia świadomości finansowej była to pozytywna postawa. Pozostała część respondentów zaznaczyła odpowiedzi wskazujące na to, że preferują życie na kredyt niż oszczędzać (15%) oraz że mają tendencję do kupowania rzeczy nawet w sytuacji, gdy ich na to nie stać (12%). Wyniki te są zbieżne z rezultatami uzyskanymi przez innych autorów [Atkinson, Messy 2012].

Po przeanalizowaniu wyników z trzech domen obliczono wskaźnik charakteryzujący ogólny poziom wiedzy finansowej badanej grupy. Obszarami, które najbardziej wpływają na ogólny wynik, są elementarna wiedza finansowa i zachowania finansowe. Te dwa aspekty są też najczęściej celem prowadzonych działań edukacyjnych z zakresu wiedzy finansowej [Atkinson, Messy 2012]. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, prawie 40% właścicieli drobnych gospodarstw rolnych charakteryzowało się niskim poziomem wiedzy finansowej. Co trzeci badany wskazał na średni stopień wiedzy z zakresu finansów, natomiast wysoki stopień wiedzy reprezentowało 28% rolników.

Rzeczywisty poziom wiedzy finansowej jest zdeterminowany wieloma czynnikami. Jednym z nich jest płeć. Kobiety prowadzące gospodarstwo rolne charakteryzowały się przeciętnie niższym poziomem wiedzy finansowej. Wysoki poziom wiedzy finansowej reprezentowało 19% kobiet, a średni poziom – 40% badanych gospodyń. W grupie mężczyzn wysoki poziom wiedzy finansowej cechował co trzeciego badanego.

Kolejnym czynnikiem determinującym poziom wiedzy finansowej jest wiek. Respondentów zakwalifikowano do jednej z czterech grup wiekowych. Najniższym poziomem wiedzy finansowej cechowały się osoby najstarsze. Prawie co drugi respondent z tej grupy odpowiedział błędnie na wszystkie pytania. Najwyższym poziom wiedzy finansowej cechowały się osoby do 34 lat. Ponad 40% osób z tej grupy wiekowej miało wysoki poziom wiedzy finansowej.

Poziom wiedzy finansowej zależy także od wykształcenia respondentów. Im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższy poziom wiedzy finansowej. W grupie osób z wykształceniem wyższym wysoki i średni poziom wiedzy finansowej miało prawie 90% respondentów, natomiast w grupie osób najgorzej wyedukowanych poziom tej wynosił 67%.

Wysokość dochodu respondentów nie wpływa na poziom wiedzy finansowej. Zarówno osoba o niskich, jak i wysokich dochodach może osiągnąć wysoki poziom świadomości finansowej. Jednak niski dochód jest przyczyną niektórych niepożądanych zachowań finansowych, jak pożyczanie pieniędzy w sytuacji, gdy osobie lub rodzinie nie wystarcza pieniędzy do kolejnej wypłaty, brak oszczędności i długoterminowych planów finansowych. Analizując wyniki przeprowadzonych badań, zauważono, że w gospodarstwach domowych o najniższej dochodowości współczynnik błędnych odpowiedzi był najwyższy. Wysoki poziom wiedzy finansowej w tej grupie respondentów cechował tylko co trzeciego badanego. W grupie o najwyższych dochodach wysoki poziom umiejętności finansowych mieli prawie wszyscy badani. Otrzymane rezultaty były zbieżne z wynikami badań innych autorów [Atkinson, Messy 2012].

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania umożliwiły ocenę poziomu wiedzy finansowej właścicieli drobnych gospodarstw rolnych. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, prawie 30% osób charakteryzowało się wysokim poziomem świadomości finansowej, prawie 35% respondentów średnim, a 40% badanych miało niski poziom wiedzy finansowej. Ocenie poddano trzy domeny, które składają się na ogólny poziom wiedzy finansowej: elementarną wiedzę z zakresu finansów, zachowania finansowe oraz postawy i preferencje. Większość osób miała podstawową wiedzę z zakresu finansów. Obszarami, które wymagają działań edukacyjnych, były zagadnienia związane z odsetkami złożonymi i kalkulacją kwoty zadłużenia. W przypadku drugiego obszaru (zachowania finansowe) problemem dla rolników jest regulowanie rachunków na czas.

W badaniach ocenie poddano również wpływ wybranych czynników socjodemograficznych na poziom wiedzy finansowej. Niższym poziomem wiedzy finansowej cechowały się kobiety, osoby najstarsze, respondenci gorzej wykształceni i respondenci, mieszkający w gospodarstwach o niższej dochodowości. W związku z powyższym planowane działania w zakresie edukacji finansowej powinny być kierowane przede wszystkim do tej grupy osób.

Literatura

Atkinson A., Messy F. 2012: *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/INFE Pilot Study OECD*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, no. 15, OECD Publishing.

Deirdre E. 2007: *Financial Inclusion and Capability in Rural Scotland*, www.oecd.org, dostęp styczeń 2015.

Kata R. 2013: *Innowacje banków w obsłudze finansowej wsi i rolnictwa*, *Innowacje w bankowości i finansach, tom 1,* Zesz. Nauk. Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Studia Ekonomiczne, 189-201.

Orozco M. 2003: *Rural Finance Innovation Case Study. Remittances, the Rural Sector and Policy Options in Latin America. Paving the Way Forward for Rural Finance*, Washington DC.

Oszczędzanie długoterminowe – opinie, postawy, oczekiwania polskiego społeczeństwa. 2014: [online], www.zbp.pl, dostęp styczeń 2015.

Rola edukacji finansowej w ograniczaniu wykluczenia finansowego. 2014: Raport Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową w ramach współpracy z Fundacją Konrada Adenauera w Polsce, Gdańsk.

Stan wiedzy finansowej Polaków. 2009: Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowe, wyd. 1, Dom Badawczy Maison, Warszawa.

Szafrańska M. 2014: *Zachowania oszczędnościowe wiejskich gospodarstw domowych w Małopolsce,* [w:] A. Uziębło (red.), *Pokonać dekoniunkturę. Społeczna odpowiedzialność biznesu i finanse,* Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku, t. 30, 135-145.

Świecka B. 2009: *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny-skutki-przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa 2009.

Summary

The purpose of this paper was to determine the level of financial knowledge among owners of small agricultural holdings as participants in the financial system. The objective of the paper was realized using primary sources (a questionnaire designed to conduct a direct interview with farmers, 300 respondents) and secondary sources. Three domains were evaluated, which make up the overall level of financial knowledge: basic financial knowledge, financial behaviours, attitudes and preferences. The study shows that in the case nearly 30% of the interviewed farmers the level of financial knowledge was high, in 35% intermediate, and in 40% low. In the group of farmers, an area that requires urgent, educational action is module on basic financial knowledge.

Adres do korespondencji
dr inż. Monika Szafrańska
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Zakład Ekonomiki i Finansów Przedsiębiorstw
Al. Mickiewicza 21, 30-120 Kraków
tel. (12) 662 43 72
e-mail: m.szafranska@ur.krakow.pl